

Bo Petersson
**"Invandring och integration i Danmark och Sverige:
Likt och olikt i debatt och politisk praxis"**

ur

Bortom stereotyperna? Invandrare och integration i Danmark och Sverige
(2006)

Serie: Centrum för Danmarksstudier nr 12, ISSN: 1651-775X

Upplaga för elektronisk publicering för forsknings-, utbildnings- och biblioteksverksamhet och ej för kommersiella ändamål.

Publicerad med tillstånd från Makadam förlag.

Tryckt utgåva finns i bokhandeln:

ISBN 978-91-7061-026-4

Makadam förlag, Göteborg & Stockholm

www.makadambok.se

Edition to be published electronically for research, educational and library needs and not for commercial purposes.

Published by permission from Makadam Publishers.

A printed version is available through book stores:

ISBN 978-91-7061-026-4

Makadam Publishers, Göteborg & Stockholm, Sweden

www.makadambok.se

Denna Creative Common-licens betyder att du som använder verket måste erkänna ovanstående som upphovspersoner; att spridning av texten är tillåten, men endast i icke-kommersiella sammanhang; att verket inte får bearbetas.

INVANDRING OCH INTEGRATION I DANMARK OCH SVERIGE: LIKT OCH OLIKT I DEBATT OCH POLITISK PRAXIS

Bo Petersson

Danmark utmålas ofta i svensk debatt som ett fäste för främlingsfientlighet och för en snål, stelbent och ogenerös behandling av invandrare. En vanligt förekommande bild är att det populistiska Dansk Folkeparti sätter tonen och att de etablerade politiska partierna av opportunistiska skäl mer eller mindre följer med i dansen. Å andra sidan beskrivs Sverige i dansk debatt som mångkulturalismens fäste i Norden, ett land där den politiska korrektheten sitter i högsätet, och där det politiska etablissemanget, anført av svensk socialdemokrati, lagt locket på debatten så att vad gemene man verkligen tycker om invandring inte tillåts komma fram. Den som säger vad han/hon verkligen tänker och då bekänner sig till en restriktiv eller avvaktande syn på invandrare riskerar att stämplas som rasist. Så kan åtminstone huvudlinjerna i de offentliga samtalen sammanfattas.

I slutet av september 2005 publicerade *Jyllands-Posten* sina numera så famösa Muhammedkarikatyrer. Efter en fördröjning på mer än fyra månader, vars anledning förvisso skulle vara intressant att studera närmare, spred sig protesterna mot denna upplevda kränkning som en löpeld över den muslimska världen med kravaller, blodspillan och dödsoffer som följd. I den inflammerade debatt som följde ställdes tryckfrihetens principer mot argumentet att det som är heligt för andra människor inte får kränkas och betrampas. I kölvattnet av kontroversen kunde man som en bieffekt konstatera att de gängse uppfattningarna om grannlandets invandringspolitik och främlingssyn på andra sidan av Öresund tycktes

mera befästa än någonsin. Danmark framställdes i svenska medier som rabiat främlingsfientligt och intolerant. Den danske statsministern Anders Fogh Rasmussens personligt avfattade beklaganden räckte inte till för att revidera denna bild. I danska medier karakteriserades den svenska regeringens agerande återigen som politiskt korrekt, ängsligt och hukande. Detta gällde inte minst som den dåvarande svenska utrikesministern Laila Freivalds spelat en avgörande roll vid stängningen av de högerextrema sverigedemokraternas webbplats sedan dessa utlyst en egen tävling om Muhammedkarikatyrer. Att sedan Freivalds ytterst föll på affären har inte gjort mycket för att ändra bilden.

Mediedramaturgin kräver sitt som så ofta och svartvitt säljer bäst. Men är det egentligen så här enkelt? Är skiljelinjerna mellan danskt och svenskt agerande så lätta att sammanfatta? Det finns skäl att anta att det inte i alla avseenden är så och att bilden är mera komplex än vad första påseendet låter antyda. En poäng som man kan framföra är att man i varje fall bör skilja mellan det offentliga samtalets ytstruktur och dess mera underliggande mönster och betingningsfaktorer. För att nå ned till dessa grundstrukturer måste man i stor utsträckning studera vardagsdiskursen, den till synes banala gränsdragningen mellan Oss Själva och De Andra.¹ Det är den som utgör själva grunden för mera tillspetsade ställningstaganden i senare, mera konfliktbemängda situationer. Här finns det förvisso mera gemensamt mellan de båda länderna än vad den ovan grovt tillyxade diskussionen tycks ge vid handen. Om man anstränger sig för att tränga bortom schablonbilden av vad som är danskt kontra svenskt agerande och resonering i invandringsfrågor, finner man att de offentliga och mediala samtalen i stor utsträckning ytterst är betingade av samma grundläggande stereotyper. Låt mig utveckla detta.

Det offentliga samtalet

En stereotyp innebär mycket förenklade antaganden om en individ utifrån dennes tillskrivna grupptillhörighet; individen förutsätts per automatik vara sådan som gruppen i stort anses vara. Det är en frusen bild som karakteriseras av sin stora motståndskraft mot förändringar. Information som

---

1. Michael Billig, *Banal Nationalism*, London 1995.

inte stämmer överens med bilden sållas bort som irrelevant, ovidkommande eller som tillfälligt avvikande. När de väl etablerats är stereotyper i hög grad självförstärkande. Stereotyper konstrueras ofta på ett sådant sätt att de är positiva för den egna gruppen och negativa för dem som utmålas som främmande. I linje med Norbert Elias observation får egenskaperna hos den egna gruppens mest exemplariska medlemmar stå som representativa för den egna gruppen, medan det är särdragen hos de mest problematiska medlemmarna som får beteckna hela främlingarnas kategori. Samtidigt rör det sig vanligtvis om lika små minoriteter i båda fallen.²

Det tycks närmast vara en nedärvd mänsklig egenskap att dra gränser, att kategoriindela och att konstruera den egna identiteten utifrån vad man själv inte anser sig vara. Däremot varierar det givetvis i fråga om vilket kollektiv individen väljer att för stunden främst identifiera sig med: familjen, byn, regionen, nationen, idrottsklubben eller något annat. Faktum kvarstår dock att människor tenderar att ständigt kategorisera, stereotypisera och agera utifrån dessa indelningar.³ De favoriserar den egna gruppen och särbehandlar de andra negativt. Fördomar och andra negativa bilder av den andre föds lätt i en sådan process. Att låta sig vägledas av stereotyper i det dagliga handlandet är annars för det mesta både rationellt och tidseffektivt. Det är helt enkelt ekonomiskt och praktiskt att inte vid varje nytt enskilt tillfälle bearbeta, katalogisera och sortera informationen på nytt. Det är när andra individer och grupper av individer drabbas negativt av dessa mekanismer som effekterna blir skadliga och som det finns anledning att vara vaksam.

Tendensen att kategoriindela och stereotypisera tycks närmast vara universell. Stereotyper på en högre abstraktionsnivå formar medvetandet och i förlängningen agerandet hos såväl allmänhet som eliter över hela världen. Under de senaste 30 åren har stereotypernas grepp över sinnena i västvärlden uppmärksammas och kritiskt granskats bland annat inom postkolonial forskning. Författare som Edward Said⁴ och Stuart Hall⁵ har visat vilket grepp grundläggande stereotyper om Orienten har haft och

---

2. Norbert Elias & John L. Scotson, *Etablerade och outsiders. En sociologisk studie om grannskapsproblem* (1965), Lund 1999.

3. Jfr Henri Tajfel, *Social Identity and Intergroup Relations*, New York 1982.

4. Edward Said, *Orientalism*, Stockholm 1993.

5. Stuart Hall, »The Spectacle of the 'Other'«, *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, red. Stuart Hall, London 1997.

har om kulturdebatten i Väst. Dessa stereotyper rör vad som i vid bemärkelse karakteriserar Oss i den privilegierade västvärlden i relation till de Andra, bördiga från det hotande utifrån. I motsats till det rationella, upplysta, maskulint handlingskraftiga och därigenom överlägsna Väst har ställts den mystiska, feminiserade, irrationella och därför underlägsna Orienten. Denna föreställning har vidmakthållits på en mångfald olika vis, genom rådande maktstrukturer i familjen, i uppfostran, inom utbildningsväsendet och i massmedia. Den är så vida spridd och tagen för given att den inte syns och därför ofta heller inte kan ifrågasättas – även om en markant medvetandehöjning förvisso har skett sedan Said skrev sin bok. Under senare år har emellertid den stereotypa bilden av Orienten väsentligen kommit att kompliceras och utmanas. Efter terrorattackerna den 11 september 2001 har det till den tidigare bilden i det samhälleliga samtalet lagts en föreställning om en Orient som alltjämt framstår som irrationell, men som därtill i allt högre grad träder fram som konfliktsökande, fanatisk, radikalislamistisk och terroristisk. Orienten framtonar därför numera som ett hot på ett helt annat sätt än i den saidska bilden. Detta är alltså föreställningar som går igen över hela västvärlden, och varken Sverige eller Danmark utgör i det avseendet något undantag. Danska och svenska medier har, liksom danska och svenska samhälleliga diskurser i allmänhet, djupgående influerats av de stereotypa bilder som teoretiker som Said och Hall fäst uppmärksamheten på. Chockverkan från 11 september har därtill varit betydande på båda håll.

En livaktig forskningsgenre, inte minst inom kritisk diskursanalys⁶, har studerat hur invandrare skildras i majoritetsmedier i väst. Om man även i detta sammanhang försöker se till mera än själva ytplanet finner man också här att svenska och danska medier har mera gemensamt än vad som vanligtvis erkänns i den allmänna debatten. Låt vara att danska nyhetsmedia tenderar att vara mera explicit avståndstagande och fördömande mot muslimer som kategori, men i övrigt går grundläggande kategorindelningar i Vi och Dem igen på båda sidor. I nyhetsmedier i västvärlden finns det en i forskningen välbelagd tendens att skildra invandrare som antingen hot eller belastning för majoritetssamhället.⁷ Invandraren, eller

6. Teun A. van Dijk, *Communicating Racism. Ethnic Prejudice in Thought and Talk*, Newbury Park 1987; Teun A. van Dijk, *Elite Discourse and Racism*, London 1993.

7. Ylva Brune, *Nyheter från gränsen: tre studier i journalistik om »invandrare«, flyktingar och*

snarare flyktingen, som utsatt offer är en annan vanlig mediebild, men medan en sådan framställning medför sympati för den enskilde innebär den i förlängningen likväl en syn på invandraren som en belastning. Ett offer måste ju tas om hand och det kostar pengar. Detsamma gäller den inte ovanliga bilden av invandraren som en representant för det exotiska. Det exotiska är ju också på något sätt det barnlika, det oansvariga och naturnära som behöver beskyddas av dem som vet bättre, dvs. majoriteten. Och skulle exotiska personer komma till Oss i större antal, kan de ganska snart börja uppfattas som ett mera renodlat hot. Då kan det ursprungliga och otyglade ses som ett problem. I den mån positiva exempel anförs i skildringar av invandrare får dessa ofta karaktären av undantaget som bekräftar regeln. Det individuella fallet tillmäts nyhetsvärde just för att det avviker från den stereotypa bilden. Samtidigt antyds det ofta att det stora flertalet företrädare för gruppen agerar på ett sådant sätt att det sammanfaller med den kringspredda uppfattningen. Studier av bland annat lokalpress i de båda länderna antyder att invandrare knappast skildras som naturliga inslag i vardagen i sina nya samhällen.⁸ Så länge inte det sker, kan de knappast heller sägas vara integrerade i de nya samhällena, oavsett vilket normativt innehåll man lägger in i det begreppet.

Annorlunda uttryckt kan man säga att såväl medier som allmänhet i Sverige och Danmark har en tendens att betrakta invandrare som riskbemängda. De utmålas explicit eller implicit som om de medför någon form av risk i socialt och kulturellt hänseende. Denna kan avse majoritetssamhällets invanda normer och värden eller drabba invandrarna själva. Vare sig de för med sig våldsverkan, brott, sjukdomsmitta eller allmän oansvarighet kan de ses i risktermer. Med socialantropologen Mary Douglas klassiska terminologi⁹ kan man skönja en skiljelinje mellan det som anses vara rent och oanfrätt, vilket majoritetsbefolkningen antas stå

---

rasistiskt våld, Göteborg 2004; Bo Petersson & Anders Hellström, »Stereotyper i vardagen: Bilder av 'de främmande'«, *Kategorisering och integration. Om föreställda identiteter i politik, forskning, media och vardag*, red. Karin Borevi & Per Strömblad, SOU 2004:48, s. 99–141; Camilla Haavisto, »Raskrig eller oskyldiga pojkestreck? Diskursanalys av ett urval artiklar om händelserna i Håkansböle hösten 2000«, *Etnicitetsbilden i finlandssvenska medier*, red. Tom Sandlund, Helsingfors 2002, s. 103–162.

8. Petersson & Hellström; Bo Petersson, *Stories about Strangers: Swedish Media Constructions of Socio-Cultural Risk*, Lanham 2006.

9. Mary Douglas, *Risk and Blame: Essays in Cultural Theory*, London 1992; Mary Douglas, *Purity and Danger: An Analysis of Concept of Pollution and Taboo* (1966), London 2002.

för, och det som anses vara kontaminerat eller förorenat på något sätt. Invandraren står då för det avvikande, vilket på ett eller annat vis upplevs som hotande av majoriteten, antingen akut eller på lång sikt. Majoritetsbefolkningen står å sin sida för det normala, det icke avvikande och det därför osynliga. De vita har ingen färg; det är det bara de svarta som har.¹⁰

Dessa är grundläggande diskursiva strukturer. De går således igen i offentliga och mediala samtal över hela världen och det vore förmätet att tro att Sverige eller Danmark skulle kunna ställa sig över eller bortom dem. I ett sådant ljus kan man därför fråga sig hur intressant det egentligen är att betona och ibland överbetona skillnader mellan länderna i vad som snarast kan karakteriseras som det mediala samtalets ytnivå. Bättre vore om uppmärksamheten kunde kanaliseras i annan riktning där det finns anledning för såväl forskare som praktiker att göra gemensam sak. Ett centralt område för sådan samfällid analys vore hur berättelser om risk förmedlas och med vilka konsekvenser så sker. Riskperceptioner är på många sätt en ofrånkomlig del av den mänskliga tillvaron i den tidsålder som vi lever i.¹¹ I sig medför de egentligen ingenting som är särskilt dramatiskt. När vaga uppfattningar om möjliga framtida risker slår över i en diskurs som utmålar förestående faror för sociala värden, för liv och för egendom kan blandningen emellertid bli explosiv och konflikter följa. När hotuppfattningar sammanfaller med fiendebilder blir följderna lätt förödande. Det är den senare typen av diskussion som karakteriserar medieuppmärksamheten, såväl i Väst som i Öst, kring Muhammedbilderna. Snarare än att konstruera, accentuera och därigenom förstärka skillnader mellan debattklimat och politisk praxis i Sverige och Danmark ter det sig således som en angelägen uppgift att studera mekanismerna bakom och förhindra tillkomsten av denna typ av tillspetsning av den samhälleliga diskursen. Vad hade kunnat göras annorlunda och varför blev det som det blev? Hur kan man förstå aktörernas agerande? Vilka strukturella faktorer ligger i botten för skeendet?

---

10. Se t.ex. Robert M. Entman & Andrew Rojecki, *The Black Image in the White Mind. Media and Race in America*, Chicago 2000.

11. Beck, Ulrich, *Risk Society: Towards a New Modernity*, London 1992; Anthony Giddens, *Runaway World: How Globalisation is Reshaping Our Lives*, London 1999.

Den praktiska politiken

Om det alltså trots allt vad som sägs och skrivs ändå finns grundläggande likheter i det offentliga samtalets premisser är det likväl ovedersägligt att den faktiska invandringspolitiken bedrivits på skilda sätt i Sverige och Danmark under de senaste åren. Det är vanligt att man inom västvärlden urskiljer tre huvudsakliga varianter för utformningen av invandringspolitiken: assimilation, integration och mångkulturalism. I botten för dessa ligger olika uppfattningar om den nationella identitetens beskaffenhet och rådande medborgarskapsideal. Det som vi benämner assimilation går i huvudsak ut på att invandrarna förväntas ge avkall på sina egna nationella identiteter, normer, värderingar och levnadssätt och gå upp i det nya värdlandets värdesystem. Det är en smältdegelsprocess som förutses, men det är bara minoritetsgrupperna som är underkastade smältan. Majoritetssamhället har redan sin form och nykomlingarna ska anpassas till den. Bakom ett sådant synsätt ligger oftast att majoritetens nationella identitet ses som etnisk, dvs. som härkomstbetingad. Den är arvsbestämd och måste vårdas. I fråga om integration är det fortfarande majoritetssamhällets normer som är de rådande och tongivande, men invandrarna förväntas inte ge avkall på sin nationella identitet på samma sätt. Det krävs däremot av dem att de uttrycker och visar sin vilja att anpassa sig till de spelregler och värderingar som landets lagar och konstitutionella ramverk anger. Den underliggande idealbilden av majoritetssamhällets nationella identitet är snarast av medborgerlig eller social (eng. *civic*) typ. Invandrarna förutsätts dock alltså anpassa sig till de yttre ramarna och inte minst bidra till sin egen försörjning. Den tredje varianten, mångkulturalismen, är den som tydligast bejakar de olika invandrade gruppernas kollektiva identiteter. Fortfarande förutses anpassning till gemensamma konstitutionella ramverk, men majoritetens normer anses inte på samma sätt självklart styrande i samhällslivet. I beteckningen mångkulturalism ligger att invandrade grupper förutses föra med sig sina kulturella tänkesätt och levnadsmönster in i det nya landet och på så sätt främja samförstånd och harmoni och förebygga konflikter. Samtidigt kan här tydligare gränssytor mellan etniska och kulturella grupper bli följden. Identitetspolitik och mångkulturalism går i många avseenden hand i hand.

Denna inledande artikel är inte platsen att föra en principiell, norma-

tiv diskussion om de olika modellernas förtjänster och brister. De kommer att diskuteras flitigt och intensivt senare i boken, och jag ska inte här föregripa den diskussionen. Vad vi kan konstatera är dock att Sverige sedan 1970-talet officiellt bekänner sig till ett mångkulturellt ideal, och också betraktas som ett typland i detta avseende i litteraturen.¹² Detta konstateras av flera av författarna i boken. Inriktningen mot mångkulturell politik har dock inte varit oomstridd i Sverige, och så sent som i början av 1990-talet bars ett nybildat men kortlivat högerpopulistiskt parti, ny demokrati, ända in i riksdagen på en i många avseenden uttalat främlingsfientlig agenda. Vid valet 2002 vann folkpartiet stora framgångar på att sent i valrörelsen börja driva kravet på motprestationer från dem som önskade förvärva svenskt medborgarskap. Frågan om språktest blev därvid den mest uppmärksammade. Danmark har å sin sida alltsedan utfallet av folketingsvalet 2001 ganska påtagligt rört sig från ett integrationistiskt till ett assimilatoriskt ideal, och det är en utveckling som inte heller försiggått utan kritik, vare sig inrikes eller utrikes. Med avseende på praktisk politisk nivå är således skillnaderna mellan de båda länderna obestridliga, även om de samhälleliga samtals grundstrukturer alltså är utformade på likartade vis. Denna spänning kommer att exponeras och exploateras vidare i boken.

Artiklarna i sammanfattning

Boken har sin upprinnelse i en konferens om invandring i Danmark och Sverige som Centrum för Danmarksstudier vid Lunds universitet arrangerade med danska och svenska forskare i Höör den 7–8 oktober 2005. Fokus låg på integration. Tanken med konferensen var att sammanföra danska och svenska akademiker som forskar om invandrarfrågor i en gränsöverskridande diskussion, för att se vad jämförelsen mellan det danska och det svenska kunde ge för kunskap och vilka nya frågor en sådan jämförelse kunde ställa till integrationsdebatten i de båda länderna. Ambitionen var att rikta uppmärksamheten på hur stor skillnaden egentligen var mellan de två ländernas politik och debattklimat, eller annor-

---

12. Stephen Castles & Mark J. Miller, *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*, Houndmills, Basingstoke 2003, s. 15.

lunda uttryckt, vari de verkliga skillnaderna fanns och hur man kunde förklara dem. Tanken var att en sådan jämförelse skulle kunna kasta nytt ljus över nationell praxis i mötet med invandrare och över den nationella normalberättelsen om invandringen som fenomen, och därmed i förlängningen öppna för nya förståelser av problematiken.

Huvuddelen av bokens författare deltog således vid konferensen i Höör, men inte alla. I början av redigeringsarbetet tog redaktörerna i något fall direktkontakt med andra författare som skulle kunna bidra med perspektiv som så långt föreföll saknas i boken. Ytterligare någon tog själv kontakt och erbjöd bidrag. Slutligen var det även så att en del föredrags-hållare som deltog vid den ursprungliga konferensen inte fann det möjligt att medverka i boken. I detta sammanhang bör det också klargöras hur arbetsfördelningen sett ut mellan redaktörerna. Lina Sturfelt, projekt-assistent vid Centrum för Danmarksstudier, var den som hade hand om det praktiska efterarbetet efter konferensen i Höör. Hon hade varit med och organiserat denna från början och stod initialt för planläggningsarbetet och kontakterna med författare och förlag. Hon fungerade under hela tillblivelseprocessen som teknisk redaktör med ansvar för utformning och formaliaaspekter. Ulf Hedetoft och undertecknad medverkade båda vid konferensen, och trädde så småningom in som arbetande redaktörer. Således kommunicerade vi med författarna, kom med eventuella förändringsförslag och diskuterade substansutformningen av texterna. Dessutom står vi som framgått för var sin artikel i boken.

Sammantaget finns här en uppsättning artiklar som är både varierande och spännande i sin sammansättning. Det är en bok där alla långt ifrån är eniga om allt, vilket förstås ger en betydande dynamik åt volymen. De enskilda texterna uttrycker sina respektive författares åsikter i de frågor som diskuteras. Däremot sammanfaller inte nödvändigtvis de åsikter som ventileras i de olika artiklarna med redaktörernas ståndpunkter. Ledstjärnan har istället varit att spegla olika schatteringar av den angelägna samhällsliga debatt om invandring, nationell identitet och mångkulturalism som pågår i de båda länderna.

Tematiskt spänner boken över ett ganska vitt fält. Den börjar med generella och allmänna diskussioner och slutar med tämligen handfasta policyrekommendationer. I de första bidragen förs diskussionen i termer av problem och förtjänster med mångkulturalism. Med termen förstås då

inte i första hand det faktiska konstaterandet att det finns mer än en nationell kulturtradition inom ett land, utan istället avses den princip som bejakar mångfalden i ett land som något positivt och som därför försöker att slå vakt om och förstärka den.¹³ Inte minst diskuteras islam inom denna kontext. Islam och dess potentiella utmaningar mot det mångkulturella samhället är ett tema som dyker upp i flera texter. De artiklar som följer därefter diskuterar integrationens villkor och begränsningar. Invandrarnas möte med den politiska kultur som majoriteten förknippas med uppmärksammas, varvid frågan bland annat ställs om det inte är denna som utgör huvudproblemet för inklusionen av invandrare i majoritetssamhället. En artikel diskuterar explicit de dominerande danska attityderna till invandring som ett huvudproblem. Som delvis motstående perspektiv diskuteras i andra texter invandrarnas religionstillhörighet – återigen främst islam – samt personliga nätverk och patriarkala strukturer som bekymmer i ett integrations- och inklusionsperspektiv. Här bedöms de främsta hindren ligga hos invandrarna själva.

Bokens andra hälft inrymmer mera handfasta komparativa analyser mellan danskt och svenskt. Det är intressant att konstatera att den gängse bilden av restriktiv och stelbent dansk praxis gentemot invandrare respektive liberal och välkomnande svensk hållning långt ifrån alltid håller streck, även om det också finns exempel på att så sker. I artiklarna görs jämförelser mellan allmän diskurs om invandrings- och integrationsfrågor i de båda länderna, liksom mellan diskussionerna i fråga om dubbelt medborgarskap och den politiska praxis som utvecklade sig kring frågan om frivillig återvandring av flyktingar. De sista bidragen i boken är fokuserade på integration som konsekvens av praktisk politik. Här presenteras en del åtminstone implicita rekommendationer för hur inklusion i de nya samhällena kan uppnås. De exempel som avhandlas rör kommunplacering av flyktingar respektive hur valsystemets organisering kan inverka på invandrarnas politiska integration. Så kan alltså bokens huvudlinjer grovt sammanfattas. För att ge en tydligare bild av bidragen och hur de faller in i bokens allmänna sammanhang ges nedan mera konkreta sammanfattningar av varje artikel.

---

13. Bhikhu Parekh, *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*, Cambridge 2000, s. 6.

I »Mångkulturalismen och den politiska mobiliseringen av islam« spårar *Aje Carlbom* betydande skillnader mellan danskt och svenskt debattklimat. I Danmark har frågan om politisk islam, eller islamism, i flera år utgjort ett tema för offentlig debatt. Så är det inte i Sverige, där politisk islam enligt Carlboms förmenande dolts av en kulturpluralistisk ideologi som tabubelagt aspekter av det mångkulturella samhället. I artikeln diskuterar Carlbom den mångkulturalistiska ideologi som organiserat tänkandet i den offentliga sfären i Sverige och de kunskapsmässiga konsekvenser denna har haft för möjligheterna att förstå islam och integration. Problemet som uppstått i det svenska samhället, menar Carlbom, är att ideologin gjort det möjligt för konservativa islamister att skaffa sig en central position i nationalstatens offentlighet där de kunnat föra fram budskap som står i motsättning till statens jämlikhetssträvanden. Islamisterna, som utgör en minoritetsposition bland den muslimska befolkningen, har enligt Carlbom ambitioner att etablera en parallell offentlighet med egna institutioner. I kombination med ett patriarkalt tänkande betyder etableringen av religiöst organiserade enklaver att integrationsprocessen kan försvåras, särskilt för muslimska kvinnor och ungdomar.

Minst lika långt i sin kritik av den officiella svenska hållningen till mångkulturalismen går *Jonathan Friedman och Kajsa Ekholm Friedman* i sin artikel »Sverige: Från nationalstat till pluralt samhälle«. De diskuterar specifikt utvecklingen i Sverige, som de sätter in i ett större internationellt perspektiv och relaterar till globaliseringen och de processer som de menar leder till nationalstatens upplösning. I sin karakteristik av det svenska diskussionsklimatet som dogmatiskt politiskt korrekt ligger de helt i linje med den allmänna uppfattning om den dansk-svenska debattens huvudlinjer vilka diskuterats ovan. Friedman och Ekholm Friedman behandlar i sin text det som de benämner mångkulturalismens motsägelsefulla logik och sätter den i relation till framväxten av nya eliter och deras hegemoniska diskurser i Sverige. Avvikande uppfattningar tystas ned, marginaliseras och stämplas lätt som rasistiska, hävdar de, och de tvekar inte att beteckna det svenska debattklimatet som orwellskt.

Ett motsatt perspektiv till det som uttrycks i de två föregående artiklarna representeras av *Hans Ingvar Roth* i hans text »Om mångkulturalismens kritiker«. I sitt bidrag diskuterar Roth kritiskt några av de vanligaste invändningarna mot den normativa mångkulturalismen i dansk

och svensk samhällsdebatt. Han argumenterar mot dessa invändningar, som till exempel mångkulturalismens söndrande effekter på samhällsidentiteten samt grupprättigheternas hot mot de individuella mänskliga rättigheterna. I stället argumenterar Roth för tesen att den normativa mångkulturalismen i sina mera moderata varianter – det som han benämner svag normativ mångkulturalism – snarare syftar till att fördjupa samhällsgemenskapen i ett mångkulturellt samhälle. Detta sker, menar Roth, bland annat genom att de individuella mänskliga rättigheterna tas på större allvar genom att rätten till religionsfrihet förverkligas.

I artikeln »Fælles værdier, statsreligion og islam i dansk politisk kultur. Det nordiske medborgerskabs specifikke universalitet« lokaliserar de främsta hindren mot invandrades integration till majoritetskulturen. *Per Mouritsens* fokus ligger på Danmark. En utgångspunkt i hans text är att den danska politiska offentlighetens uppfattning av islam ytterst bottnar i den särpräglade förståelse av medborgarskap och tillhörighet som kännetecknar dansk politisk kultur. Mouritsen diskuterar de problem som uppstår när den förment danska universalismens särprägel artikuleras i debatten och därvid anger vilka gemensamma, normerande danska värden som ovillkorligen måste erkännas av invandrare. Det gäller särskilt värden som likhet, frihet och demokrati, vilka framstår som absoluta och närmast heliga, men samtidigt vävs in i danska etnisk-kulturella överlägsenhetsföreställningar. Mouritsen förhåller sig i sammanhanget kritisk till den idealbild som ofta förmedlas i litteraturen kring medborgerlig nationalism och författningspatriotism, som han menar inte alls är lika inkluderande som litteraturen låter antyda.

Erik Berggren tar i artikeln »Folklighet, främlingshot och mikrostatskupper. Om utlänningspolitikens dynamik i Danmark« ytterligare ett steg i sin kritik mot danska tänkesätt i invandringsfrågan. I sitt bidrag tar han tydligt fasta på debattens ovan skisserade huvudlinjer avseende skillnaderna i svensk och dansk invandringspolitik, och i sin karakteristik av det danska klimatet ger han kritikerna rätt. Berggren tar sin utgångspunkt i Dansk Folkepartis valframgångar under 2000-talet liksom det samarbete som DF haft med de borgerliga regeringspartierna sedan 2001. Han analyserar den negativa och ofta fientliga hållningen mot invandrare och flyktingar i dansk debatt och lagstiftning, liksom strävan att prioritera och bevara »det danska«. Berggren lämnar ett eget bidrag

till debatten. Han hävdar att den, som han benämner det, främlingsfientliga inriktningen i dansk politik bäst kan förstås och analyseras i termer av fascism. Han menar att detta begrepp har högre analyskraft än det mer slitna populismbegreppet. Områden där Berggren menar att fascismbegreppet har en sådan, större analyskraft rör organisk nationalism och rasism, men mest av allt hävdar han att begreppet kan kasta ljus över vissa maktsäkringsstrategier, som nedtystande av kritik, antielitistisk retorik samt den allmänt aggressiva stilen vid omformningen av lagstiftning kring invandrare och asylsökande i restriktiv riktning.

I »'Invandrarflickor' som fyrdubbelt förtryckta? En intersektionell analys av generationskonflikter bland 'invandrarfamiljer' i Sverige« lokaliserar *Mehrdad Darvishpour* emellertid de främsta hindren för inklusion till invandrargrupperna själva. Darvishpour argumenterar för det värdefulla med ett intersektionellt synsätt då det gäller att analysera integrations- och inklusionsfrågor. Han visar därvid att det bland den invandrade befolkningen, förutom en maktförskjutning i könsrelationen till kvinnors fördel, också pågår en maktförskjutning mellan föräldrar och barn, varvid föräldrarnas position försvagas. Barnen för in den nya kulturen i hemmet, och det nya samhällets normer och lagar ökar barnens inflytande i förhandlingarna med föräldrarna. Föräldrarna kan dock tänkas föra fram den kulturella traditionen i ursprungslandet som ett argument för sin sak och därmed blir konflikten ännu mer akut. Risken för familjekonflikter bland invandrare ökar när könsskillnader samverkar med generationsskillnader, hävdar Darvishpour. Många invandrarflickor blir fyrdubbelt förtryckta. De tillhör underklassen, är utsatta för etnisk diskriminering, är som kvinnor förtryckta av patriarkatet samt är som barn och tillhörande den yngre generationen styrda av föräldrarnas auktoritet. När en del av dem trots allt vågar utmana den traditionella patriarkala kulturen, riskerar de att möta sanktioner från sin omgivning. Yttringar som »hedersrelaterat våld« ska enligt Darvishpour ses mot denna bakgrund.

Søren Chr. Lassen och Kate Østergaard diskuterar i »Tværnationale bevægelser blandt muslimer i Danmark« den ökade betydelsen av tvärnationella religiösa rörelser hos unga muslimer i Danmark, vilket de relaterar till integrationsprocesser i allmänhet i det danska samhället. De ser en rörelse bort från traditionalistisk islam till icke-traditionella tolk-

ningar, vilket författarna förklarar som ett brott med föräldratraktionen och ett sökande efter nya identiteter. Lassen och Østergaard diskuterar attityderna till integration bland ungdomsrörelserna och påvisar att synliga kultursymboler som slöjan ofta tjänar mera som inlägg i en intern diskussion muslimer emellan än som markeringar gentemot utomstående. Därför, hävdar de, kan inte yttre tecken på hängivenhet gentemot islam ses som någon indikation på grad av integration i det danska samhället. Vissa grupper vägrar att låta sig integreras politiskt, trots att de har möjligheten, medan andra kombinerar sin religiösa identitet som muslimer med ett aktivt deltagande i samhället och ett värdesättande av den demokratiska processen. Bilden är därför sammansatt, menar Lassen och Østergaard.

I »Mellem sociale relationer og arbejdsmarkedet. Om viljen til integration« är *Tina Kallehave* utgångspunkt den särställning som immigranternas deltagande på arbetsmarknaden i samtliga skandinaviska länder anses ha för invandrarnas integration. I befintliga politiska program är arbetet inriktat på att påverka den enskilde invandrarens och hans/hennes inställning och förmåga till förvärvsarbete. Kallehave analyserar som kontrast sambandet mellan invandraren som subjekt och den ofta förbisedda sociala verklighet som han/hon lever i. Särskilt diskuterar hon invandrare från Somalia, vilka hon närmat sig genom djupintervjuer. I sin artikel problematiserar Kallehave motsättningen mellan statens förväntningar på den enskilde invandraren som ett subjekt med fri vilja för eller emot integration å ena sidan och som ett subjekt med bunden vilja och insnävade handlingsmöjligheter å den andra. Här är det framför allt immigranternas etniska, familjemässiga eller klanrelaterade band som synliggörs. Motsättningar invandrare emellan framhålls också som en central betingelse för utformningen av den enskilde invandrarens vardagsliv.

Därnäst i boken följer en övergång till tydligare komparativa perspektiv med avseende på likheter och skillnader mellan danskt och svenskt agerande i diskurs och praxis. *Martin Bak Jørgensen* slår i artikeln »Dansk realisme og svensk naivitet? En analyse af den danske og svenske integrationspolitik« fast att Sverige och Danmark har en hel del gemensamt i fråga om invandringens historiska utveckling, samtidigt som skillnaderna är stora när det gäller hur invandringspolitiken hanterats. Det finns exempelvis betydande differenser i fråga om integrationsstrategier och

lagstiftning. För att undersöka vilka skillnader som finns och på vilka nivåer de kommer till uttryck gör Bak Jørgensen en diskursanalys av lag- och utredningstexter. Han belyser därigenom de dominerande diskurserna i de båda länderna och diskuterar de politiska strategier som anlagts, liksom deras möjliga konsekvenser. »Discursive structures matter«, understryker Bak Jørgensen. Integrationsdiskursen är förknippad med social praxis som har påtagliga konsekvenser för de personer som diskursen refererar till. Begrepp som integration, självförsörjning, medborgarskap och diskriminering är centrala i hans undersökning, och han visar att det är i tolkningen av dessa begrepp som de danska och svenska diskussionsklimaten skiljer sig åt. Det förra är här väsentligt mera restriktivt än det senare.

I *Lærke Klitgaard Holms* »Migration, nationalt tilhørsforhold og statsborgerskab: Forskelligt syn på dobbelt statsborgerskab i Danmark og Sverige« är det komparativa dansk-svenska perspektivet också mycket tydligt. Klitgaard Holm jämför den svenska riksdagen och det danska folketinget och deras syn på dubbelt medborgarskap. Hon belyser debatterna med hjälp av teorier om medborgarskap, såväl klassiska som nyare. I början av år 2000 valde Sverige att bryta med den dittillsvarande hållningen att invandrare måste ge upp sitt tidigare medborgarskap vid naturalisation. I Danmark var emellertid folketingsmajoriteten avvisande. Förespråkarna för dubbelt medborgarskap menade, enligt Klitgaard Holm, att man måste tänka om beträffande förhållandet mellan nationell identitet och medborgarskap, eftersom invandrarnas kontakter och utbyte med såväl ursprungsland som mottagarland fungerar helhetsskapande för den enskilde och gynnar båda länderna. Eftersom det var angeläget att säkerställa det demokratiska deltagandet hos alla statsinvånare, kunde boendepincipen väga tyngre än statsinvånarens nationalitet, hävdade de. Å sin sida menade motståndarna att ett dubbelt medborgarskap kunde få allvarliga följder för landets sammanhållning. De ansåg att medborgarskapet var unikt och odelbart och att det därför inte kunde jämföras med medlemskap i en förening vilken som helst, avslutar Klitgaard Holm.

I »Borta bra men hemma bäst? Om frivillig återvandring från Sverige och Danmark« nyanserar *Christina Johansson* bilden av skiljelinjer mellan svenskt och danskt genom att analysera så kallad frivillig återvandring av flyktingar i de båda länderna med början på 1990-talet. I det återvand-

ringsarbete som då tog form fick somliga flyktingar från krigsdrabbade områden endast temporära uppehållstillstånd. I Danmark gällde detta flyktingar från Bosnien och i Sverige handlade det om somalier. Det är mycket som talar för att den frivilliga återvandringen bör ses som ett led i en restriktivare hållning gentemot flyktingar, menar Johansson. Trots att återvandringsverksamheten i Danmark och Sverige har många gemensamma drag, finns det också signifikanta skillnader, framhåller hon. Mest intressant i detta sammanhang är att Danmark, som alltså ofta i de offentliga samtalen beskrivs som betydligt mer anfåttat av rasism och nationalism än Sverige, tycks ha en vidare och mer flexibel syn på återvandringsverksamheten. Att dansk återvandringsverksamhet visar upp en större generositet kan givetvis hänga samman med det starka danska önskemålet att flyktingar återvänder. Oberoende av vilket skäl som ligger bakom är dock dansk återvandringsverksamhet mer förmånlig för de enskilda flyktingar som önskar återvända än vad som är fallet i Sverige, konkluderar Johansson.

Den aspekt som *Anna Piil Damm* undersöker i »Geografisk spridning af flygtninge: Vejen til assimilering?« är i vilken mån flyktingars integration på arbetsmarknaden påverkas av deras placeringssort i det nya landet. Närmare bestämt undersöker hon den danska lokaliseringspolitik av flyktingar som var i kraft mellan 1986 och 1998 samt diskuterar den så kallade Hela Sverige-strategin som antogs 1985 och övergavs 1994. I båda dessa fall var avsikten att sprida flyktingarnas boende utanför storstadsområdena. Piil Damms slutsats är att placeringsspolitikens utformning fått tydliga ekonomiska konsekvenser både i det danska och i det svenska fallet. Allra mest intressant är hennes rön att bostadsplacerade flyktingars inlemmande i arbetsmarknaden främjas av om de kan placeras i närheten av sina landsmän snarare än spridas ut över landet. Segregering är alltså ekonomiskt nyttig, skulle man kunna sammanfatta Piil Damms slutsats. Således menar hon att det är lämpligt att låta flyktingarna påverka valet av boendeort, då de har bättre möjligheter att göra sig gällande på arbetsmarknaden om de kan styra själva.

Som framgått är det inte alltid Danmark som faller sämst ut vid en jämförelse av olika integrationsaspekter med Sverige. *Lise Togeby* visar i »Hvorfor er den politiske deltagelse blandt etniske minoriteter i Danmark så forholdsvis høj?« för sin del att de etniska minoriteterna i över-

raskande hög grad deltar aktivt i den danska lokalpolitiken, och härvidlag klart överglänser Sverige. Hon finner förklaringen på det institutionella planet. Vid valförfarandet ges personröster stor genomslagskraft i danska val, och utsikterna till bättre representation av invandrarföreträdare har positiv inverkan på invandrarnas valdeltagande. Vidare finner Togeby att konstruktionen av regelverket i den danska kommunallagen kan medverka till att förklara vilka etniska grupper som väljs in i kommunfullmäktige, vilka partier de representerar och vilka egenskaper de har. »Institutions matter«, konstaterar Togeby kärnfullt. Budskapet är att institutionell design synes vara mera betydelsefullt för graden av integration av invandrare än kulturskillnader och resurstillgång. Detta är ett hoppgivande perspektiv, eftersom den typen av institutioner är relativt lätta att ändra på.

I »Divergens eller konvergens? Perspektiver i den dansk-svenske sammenstilling« bidrar *Ulf Hedetoft* med en uppsummerande perspektivering. Han diskuterar de inhemska uppfattningarna om danskhet, deras primat i den danska debatten och de utmaningar de ställs inför i en globaliserad värld. Samtidigt reflekterar han kring de inneboende paradoxerna och spänningsförhållandena i den officiella svenska mångkulturalistiska diskursen, vilken genom de senaste årens fokus på strukturell diskriminering visat på att allt inte är frid och fröjd ens i Sverige. Diskursiv divergens och praktisk konvergens är i mångt och mycket framträdande drag då man jämför utvecklingarna i Sverige och Danmark, fastslår Hedetoft. Om något varit den allmänna konklusionen av denna volym som helhet, så är det detta. Verkligheten är som alltid komplex, och Hedetoft uttrycker förhoppningen att den schablonladdade debatt som bedrivs mellan de båda länderna inte ska dölja de likheter i samhällsutmaningar och synsätt som faktiskt finns. Förhoppningsvis kan denna volym bidra till en sådan nyansering.

Summary

Immigration and integration in Denmark and Sweden: Similarities and differences in debate and political practice

In his introductory chapter Bo Petersson addresses the rather inflamed Danish-Swedish debate about the neighbouring country's approach to issues of immigration and multiculturalism. In Sweden the image prevails of Denmark as a den of intolerance, racism, and xenophobia, whereas Sweden is depicted in Denmark as a land of multiculturalism and political correctness, where people's real opinions about immigration and multiculturalism are not allowed to be articulated. Petersson addresses the need to look beyond this surface layer of the debate and instead analyse the commonalities of more fundamental discursive structures. If these are analysed, it is clear that both states are affected by the universal tendency to categorize people, subdivide them into Us and Them, subscribe to stereotypes, and discriminate accordingly on the basis of ascribed group characteristics. He further argues that analyses of majority mass media discourse in the two countries reveal tendencies to address immigrants in terms of risks to societal values. Still, the political approaches to immigration and multiculturalism on a national level are obviously different in the two countries. However, it is important not to lose sight of the similarities involved, as regards e.g. global challenges that warrant response and the reactions of resident majorities to migration and multiculturalism, especially when these develop from ideas about vague risks to estimations of more elaborated threats which in turn may prompt aggressive and allegedly defensive action. In the second part of the chapter, Petersson introduces the volume as such and provides condensed descriptions of the individual contributions of the book.

Referenser

Beck, Ulrich, *Risk Society: Towards a New Modernity*, Sage, London 1992

Billig, Michael, *Banal Nationalism*, Sage, London 1995

Brune, Ylva, *Nyheter från gränsen: tre studier i journalistik om »invandrare«, flyktingar och rasistiskt våld*, Institutionen för journalism och massmedia, Göteborg 2004

Invandring och integration i Danmark och Sverige

- Castles, Stephen & Miller, Mark J., *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*, Palgrave, Houndmills, Basingstoke 2003
- Douglas, Mary, *Purity and Danger: An Analysis of Concept of Pollution and Taboo* (1966), Routledge, London 2002
- Douglas, Mary, *Risk and Blame: Essays in Cultural Theory*, London 1992
- Elias, Norbert & Scotson, John L., *Etablerade och outsiders. En sociologisk studie om grannskapsproblem* (1965), Arkiv, Lund 1999
- Entman, Robert M. & Rojecki, Andrew, *The Black Image in the White Mind. Media and Race in America*, University of Chicago Press, Chicago 2000
- Giddens, Anthony, *Runaway World: How Globalisation is Reshaping Our Lives*, Profile, London 1999
- Haavisto, Camilla, »Raskrig eller oskyldiga pojkestreck? Diskursanalys av ett urval artiklar om händelserna i Håkansböle hösten 2000«, *Etnicitetsbilden i finlands-svenska medier*, red. Tom Sandlund, Forskningsinstitutet, Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, Helsingfors 2002, s. 103–162
- Hall, Stuart, »The Spectacle of the 'Other'«, *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, red. Stuart Hall, Sage, London 1997, s. 223–290
- Parekh, Bhikhu, *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*, Harvard University Press, Cambridge MA 2000
- Petersson, Bo, *Stories about Strangers: Swedish Media Constructions of Socio-Cultural Risk*, University Press of America, Lanham 2006
- Petersson, Bo & Anders Hellström, »Stereotyper i vardagen: Bilder av 'de främmande'«, *Kategorisering och integration. Om föreställda identiteter i politik, forskning, media och vardag*, red. Karin Borevi & Per Strömblad, SOU 2004:48, s. 99–141, Fritzes offentliga publikationer, Stockholm 2004
- Said, Edward, *Orientalism*, Ordfront, Stockholm 1993
- Tajfel, Henri, *Social Identity and Intergroup Relations*, Cambridge University Press, New York 1982
- Van Dijk, Teun A., *Communicating Racism. Ethnic Prejudice in Thought and Talk*, Sage, Newbury Park 1987
- Van Dijk, Teun A., *Elite Discourse and Racism*, Sage, London 1993